

יהושע לויסון, חגי רביב.

גדרי שם אוכל בחיובי חמץ

ראשי פרקים

- א. סוגית "חרכו" - מחלוקת רש"י ותוס' בדרגת החריכה.
- ב. הסבר מחלוקת רש"י ותוס'.
- ג. מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בהשוואת "חמץ" ו"שאור".
- ד. הסבר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד לפי המגיד משנה.
- ה. הגדרת שאור לפי התוספתא.
- ו. הסבר חדש במחלוקת הרמב"ם והראב"ד.
- ז. השמוש בכלל "נבלה שאינה ראויה לגר" בדעת הראב"ד.
- ח. סיכום.

א. סוגית "חרכו" מחלוקת רש"י ותוס' בדרגת החריכה.

הגמ' בתחילת פרק שני מביאה את דברי רבא שחמץ שחרכו קודם זמן אסורו מותר בהנאה אפילו אחר הזמן¹.

תוס' שם בד"ה "חרכו" סוברים כי רק מדת חריכה כזו המפקיעה את החמץ מלהיות ראוי לאכילת כלב מתירה אותו בהנאה.

אולם רש"י שם ד"ה "לא צריכה" מבאר וזה לשונו "כגון שחרכו באור יפה קודם זמנו שבטל טעמו ומראיתו". מהביטוי בו השתמש רש"י להגדיר את דרגת החריכה, "שבטל טעמו ומראיתו", נראה כי הוא סובר שחמץ שאינו ראוי לאכילת אדם כבר מותר בהנאה, היות ובטל טעמו ומראיתו, על אף שכלב ככל הנראה עדיין יכול לאכול חמץ כזה. ניתן להביא ראיה שקיים מצב ששינוי מראה וצורה של החמץ מפקיעים אותו רק מאכילת אדם ומותר לקימו בפסח מהרמב"ם², בדוגמאות שהביא לתערובת חמץ, שכתב: "מותר לקימן בפסח שהרי נפסדה צורת החמץ", כתב לעיל³ שתערובת חמץ מותר לקימה בנפסלת מאכילת אדם. לפי זה נראה שישנה מחלוקת בין רש"י לתוס' במדת החריכה שעליה דבר רבא. אליבא דתוס' רק חמץ שנחרך ואינו ראוי לאכילת כלב מותר בהנאה, ואליבא דרש"י גם חמץ שכבר אינו ראוי לאכילת אדם⁴ מותר.

תוס' מביאים ראיה לשיטתם שהפקעת שם החמץ מהאוכל היא רק כשאינו ראוי לאכילת כלב מהבריתא בפרק ראשון⁵, הלומדת היתר שריפת תרומה טהורה בפסח עם הטמאה, וז"ל: "הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם, והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלים

1. פסחים כ"א ע"ב. 2. חלי חמץ ומצה פרק ד' חלי י'. 3. שם חלי ח'. 4. חלק מהראשונים למדו שסוגייתנו אינה עוסקת כלל בגדרי שם אוכל אלא שחחריכה מפקיעה את שם אוכל לגמרי ויש רק לדון במדת חחריכה חדרושה לחפקעה חזאת, וחרשוניס חללו סובריס שחשוניס של "חרכו קודם זמנו" מקבילה לסוגיה של "כופת שאור שייחדה לשיבה בטיילח" בדף מ"ח ע"ב. וכשם שבכופת שאור מספיק לטוח אותו בטיט מבחוץ כדי לחתיר אותו בהנאה, כך חחלק חחרוך בלחם, אפילו הוא רק מבחוץ, מתיר את חלחם בהנאה ומבטל מעליו את שם חאוכל. דעה כזאת מובאת במאירי ובמכתם, וכך חבין חראב"ד את "בעל חמאורי". לפי דעה זו חסוניס של "חרכו קודם זמנו" אינה שייכת כלל לני"ד - "גדרי שם אוכל באסור חמץ". אמנם בפשטות נראה שיש לחלק בין סוגייתנו לסוגית כופת שאור: א) חסיבה ששאור שכפוחו מותר בהנאה נובע מכך שחאדם במחשבתו ובמעשיו מחשיב את חשאור כחפץ אחר - מושב - משא"כ בני"ד שחיתר חתנאה נובע מחפקעת שם חחמץ. ב) אינה דומה חריכה הנינת לחסרת בקלות לטיחת פני חשאור בטיט. וע"ע ר' מנוח בפירושו על חרמב"ם בחלי חמץ ומצה פרק ג' חלי י"א.

5. פסחים ט"ו ע"ב.

בכביצה ונשרפת עם הטמאה בפסח". משמע מהברייתא שהחיתר לשרוף תרומה טמאה עם הטהורה קיים דוקא כאשר תרומת החמץ הטהורה חייבת ממילא בביעור מדין בל יראה ובל ימצא ואת זה הרי מדגישה הברייתא, באומרה שתרומה שנפסלה מאכילת אדם עדיין חייבת ביעור, ובלבד שכלב יכול לאכלה. משמע מכאן שחמץ שאינו ראוי לאכילת אדם עדיין צריך ביעור עד שלא יהיה ראוי לאכילת כלב, ולכאורה קשה ראייה זו לשיטת רש"י. אולם גם עצם דברי הברייתא שתוסי' מסתמך עליה תמוהים, כפי שהקשה הר"ן⁶, שהרי ידועה דרשת הגמ' מהפסי' "לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך וכו'": "הראוי לגר קרויה נבילה ושאיינה ראוייה לגר אינה קרויה נבילה"⁷. ומדרשה זו למדים לכל התורה כולה, שאיסורי אכילה שנפסלו מאכילת אדם מותרים ואי"כ צ"ע מדוע שונה הגדרה זאת באיסורי חמץ משאר איסורי אכילה.

ובכלל תמוהים גם דברי הגמ' בהמשך שמסבירה כי היתר השריפה של תרומה טהורה עם הטמאה נובע מכך שתרומת חמץ שנפסלה מאכילת אדם נחשבת "כעפרא בעלמא"⁸ שמצד אחד מזוייק מהברייתא שחמץ שאינו ראוי לאכילת אדם טעון שריפה משמע שאם לא ישרפוהו עוברים עליו בבי" וב"י ומצד שני הוא נחשב "כעפרא בעלמא" משמע שאין בעיה של חמץ וב"י וב"י.

ואולם הברייתא להלן⁹ נותנת טעם מדוע גם פת שנפסלה מאכילת כלב עדיין טעונה ביעור, וז"ל הברייתא שם: "דתניא הפת שעפשה חייב לבער מפני שראוי לשחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות". אולם צריך לבאר עד כמה משתמשים בכלל זה של ראוי לחמץ עיסות אחרות בסוגי החמץ השונים.

ב. הסבר מחלוקת רש"י ותוס'.

נראה כי על מנת לבאר את מחלוקת רש"י ותוס' יש להקדים ולדון בשאלה כללית יותר. האם כאשר התורה אוסרת איסורי אכילה בהכרח האסור הוא דוקא אוכל הראוי לאכילה, ורק התורה היא זאת שמנעה את האדם מלאכול אותו, או דילמא שייך שהתורה תבוא ותאסור באכילה גם דבר שאדם רגיל כלל לא מחשיב אותו כאוכל, על הצד שמישהו יאכל אותו.

לאור חקירה זו נראה כי יש לדון בקשר שבין איסורי חמץ ושאר, ובכלל של "ראוי לחמע עיסות אחרות". מתד ניתן לבאר שהתורה באוסרה איסורי אכילה לא מדברת דוקא על דבר הראוי לאכילה, ולפי זה ניתן לומר שבחמץ ובשאר מדברת התורה על שני איסורים נפרדים לגמרי. האחד דין חמץ שדינו (כבכל התורה כולה) דוקא כאשר הוא ראוי לאכילת אדם הוא אסור, והשני דין נפרד של שאור, שעליו אמרה הברייתא את הכלל שהיות ו"ראוי לשחק ולחמע בו עיסות אחרות" הוא אסור גם כשאינו ראוי לאכילת אדם. לפי זה יבוארו דברי הגמ'¹⁰ שאוכל שאינו ראוי לאכילת אדם נחשב "כעפרא בעלמא" ואינו נחשב כאוכל כלל, כדין כל נבלה שא"ר לגר, אולם בפסח חוסיפת התורה איסור אכילה של שאור שאינו נחשב אוכל וכל מהות האיסור הוא יכולתו לחמץ עיסות אחרות".

אולם מאידך גיסא, אם נניח שנושא איסורי האכילה של התורה הוא דוקא בדבר המוגדר כאוכל, (כצד הראשון של החקירה דלעיל). אזי נהיה מוכרחים לומר כשהתורה דברה על איסור שאור היא הניחה ששאור נחשב כאוכל, ואי"כ ניתן לומר שהתורה בכך שהוסיפה את איסור השאור לאיסורי חמץ מגלה לנו כי יש להרחיב את הגדרת המושג "אוכל" מעבר להגדרה הרגילה של "ראוי לאכילת אדם", כך שמכח הוספת השאור, שכל איסורו נובע

6. ר"ן על חרייף דף י"ג ע"ב ד"ח ית"ר". 7. בכורות כ"ג ע"ב. 8. מראיית תוסי' חעוסקת בלאו של ב"י וב"י ברור שתוסי' מניחים, שאיסור אכילה ואיסור ב"י וב"י שווים בגדרי שם אוכל בחמץ, וכן סוברים רוב הראשונים. בחמשך נרחיב את הדבור על כך. 9. פסחים מ"ח ע"ב. 10. פסחים טו ע"ב.

מכך שהוא ראוי לחמע עיסות אחרות, הרחבנו את גדר שם אוכל לגדר רחב יותר של המושג אוכל והוא - אוכל הראוי לאכילת כלב שכולל בתוכו אף אוכל הראוי לאכילת אדם (חמץ). רעיון כעין זה שהמושג "אוכל" כולל בתוכו גם דבר שאי"ר לאכילת אדם, כל עוד שהוא ראוי לאכילת כלב מצאנו בדיני טומאת אוכלין שטומאת אוכלין אינה פוקעת מהאוכל כל עוד הוא ראוי לאכילת כלב גם אם שוב אינו ראוי לאכילת אדם¹².

הנפק"מ בין שתי גישות אלו תהיה: בחמץ שאי"ר לאכילת אדם אולם ראוי לאכילת כלב, ובמציאות אינו יכול לחמץ עיסות אחרות. לפי הגישה הראשונה שאיסור חמץ ואיסור שאור הם שני איסורים נפרדים (איסור חמץ שבו האיסור חל רק כאשר הוא ראוי לאכילת אדם, ואיסור דבר המחמץ המוגדר כ"שאור", שבו האיסור קיים כל עוד שהשארור ראוי לאכילת כלב), חמץ כזה יהיה מותר לקיימו ולהנות ממנו מכיון שבגדר של איסור חמץ הוא לא נכלל מכיון שאינו ראוי לאכילת אדם ובדין שאור הוא איננו נכלל היות ובמציאות אינו מחמץ עיסות אחרות. אולם לפי הגישה השנייה, שאמרנו שמכח האיסור שחדשה התורה בשאור אנתנו מרחיבים את כל הגדר של מושג ה"אוכל" בדיני חמץ בפסח עד לכך שהגדרת המושג "אוכל" כולל בתוכו אף דברים שאינם ראויים לאכילת כלב, אזי, חמץ שאינו ראוי לאכילת אדם אך ראוי לאכילת כלב ואינו יכול לחמץ עיסות אחרות יהיה אסור לקיימו בפסח ויהיה אסור בהנאה כי ברגע שהוא ראוי לאכילת כלב הוא נחשב כ"אוכל" אף אם אין ביכולתו לחמץ עיסות אחרות.

נראה פשוט להסביר שבדבר זה גופא נחלקו רש"י ותוס' במחלוקתם האם חמץ שנחרך ואינו ראוי לאכילת אדם מותר בהנאה, וסביר להניח שחמץ חרוך אינו ראוי לחמץ עיסות אחרות, לכן רש"י שסובר שדי בכך שבחמץ יחרך באופן שלא יהיה ראוי לאכילת אדם הבין כגישה הראשונה שחמץ ושאור הם שני דינים נפרדים, והיות שחמץ חרוך אינו ראוי לחמע עיסות אחרות ברגע שנפסל מאכילת אדם הוא מותר בהנאה. וכל דברי הגמ' בפרק ראשון, והברייתא, שחמץ אסור כל עוד הוא ראוי לאכילת כלב, מתייחסים דוקא לחמץ שביכולתו לחמץ עיסות אחרות האסור מדין "שאור" ולא מדין "חמץ".

תוס' לעומתו למדו כגישה השנייה, שדין התורה בשאור בא להרחיב את גדר שם "אוכל" באיסורי חמץ, ולכן גם חמץ חרוך שאינו ראוי לחמץ עיסות אחרות עדיין אסור כל עוד לא נפסל מאכילת כלב.¹³

והנה רבנו דוד בפרושו מהי דרגת החריכה שלה התכוון רבא, כותב שרק כאשר נחרך החמץ באופן שאינו ראוי לאכילת כלב הוא מותר בהנאה. ולכאורה היה מקום לומר שהוא סובר כפרוש התוס'. אולם לאחר עיון בדבריו נראה שגם הוא הבין כשיטת רש"י שהחמץ והשארור הם שני איסורים נפרדים¹⁴. היות וכתב לגבי פת שעפשה וז"ל: "שכיון שהיא ראויה לחמע בה כמה עיסות, ואע"פ שאינה ראויה לאכילה, חייב לבער. שיש לה דין שאור שאינו ראוי לאכילה, ולפי שראוי הוא לחמץ בו אחרים עוברים עליו ואע"פ שהוא פגום לאכילה"¹⁵.

11. עיין ביצה ז ע"ב ששם משמע מהגמ': שאור אע"פ שאינו ראוי לאכילה שייך בו איסור אכילה. 12. עיין מסי טהרות פ"ח מ"ו. ושם דנים בשאלה האם אוכל שאי"ר לאכילת אדם יכול לקבל טומאת, וראה לחלן את מחלוקת הרמב"ם וחראב"ד על משנה זו. עוד יש לאמר שאור אינו אסור כאשר הוא אינו ראוי לאכילת כלב כי במציאות שאור כזה אינו מחמץ אחרים. בהמשך נדון יותר בנקודה הזאת. 13. מלשונו של תוס' - "כגון שנפסל מלאכול לכלב דבענין אחר לא חוי שרי" ברור כי לדבריהם כל חמץ שראוי לאכילת כלב חייב ביעור. כלומר, חס אינם חולקים על רש"י במציאות חמץ לחם חרוך יכול לחמץ או לא, אלא תוס' סוברים שכל חמץ, בין אם הוא מחמץ אחרים ובין אם הוא אינו מחמץ אחרים חייב ביעור עד שיפסל מאכילת כלב. 14. דף כא ע"ב ובעיקר בדבריו בדף מה ע"ב. 15. תוס', שמרחיבים את גדר שם אוכל, מביאים ראייה לדבריהם מחברייתא בדף ט"ו ע"ב שאינה מזכירה את חסיבה של "ראוי לחמע עיסות", ואולם רבינו דוד מביא ראייה לדבריו מחברייתא בדף מה ע"ב שמזכירה את חסיבה של "ראוי לחמע עיסות" כיון שלפי חסברו שחמץ ושארור הם שני איסורים נפרדים יש צורך לבאר מדוע חמץ רגיל אסור בהנאה כל זמן שחוא ראוי לאכילת כלב. חר"ן אף הוא מביא

משמע בהכרח, שהסבה שרבינו דוד הצריך שחריכת החמץ תהיה באופן ששוב הוא לא יהיה ראוי לכלב, היא שהיתה לו הבנה שונה במציאות, והוא סובר שחמץ חרוך שאינו ראוי לאכילת אדם עדין ראוי לחמץ עיסות אחרות, כפי שכתב בפרוש בבאורו לדברי רבא¹⁶ 17.

ג. מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בהשוואת חמץ ושאור.

באסור ב"י וב"י ובאיסור אכילה בפסח אסרה התורה שני דברים חמץ ושאור, התוספתא בביצה מסבירה, שהחבדל ביניהם הוא "שאור המחמץ את אחרים חמץ - שנתחמץ מידי אחרים"¹⁸.

נחלקו הרמב"ם והראב"ד ביתס שבין שני אסורים אלו. הרמב"ם פסק בתחילת הלכות חמץ ומצה "ואיסור החמץ ואיסור השאור, שבו מחמיצין, אחד הוא"¹⁹. וכמו כן פסק הרמב"ם²⁰ שפת אינה צריכה ביעור לאחר שנפסלה מאכילת כלב, וכיון שהרמב"ם סובר שדין חמץ ושאור אחד הוא משמע שהוא הדין בשאור שנפסל מאכילת כלב שאינו צריך ביעור ומותר בהנאה²¹.

הראב"ד לעומת זאת חולק וסובר, "זוקא לשעוריהן, (שיום אסורי החמץ והשאור) אבל לענין ביעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם, שהחמץ אם נפסל מאכילת כלב אין זקוק לביעור והשאור אף על פי שהוא נפסל (בפשטות, מאכילת כלב) חייב לבערו לפי שהוא ראוי לשחקו ולחמץ בו כמה עיסות".

יש לדון במה נחלקו הרמב"ם והראב"ד, ובעיקר תמוחה שיטת הראב"ד שמצריך ביעור בשאור שנפסל מאכילת כלב. ואילו בברייתא בדף ט"ו כתוב במפורש שפת שעופשה ראויה לאכילת כלב.

וכמו כן קשה על הרמב"ם שמחד פסק שפת אינה צריכה ביעור כשאינה ראויה לאכילת כלב, ומאידך פסק שתערובת חמץ עוברים עליה ב"י וב"י אך אם נפסלה מאכילת אדם מותר לקיימה²². ותמוה מדוע בדין תערובת חמץ פסק הרמב"ם כפי הכלל ש"נבלה שאינה ראויה לגר אינה נבלה", ולכן אם התערובת אינה ראויה לאכילת אדם מותר לקיימה ואילו בשאר אסורי חמץ הרגילים רק כשהחמץ אינו ראוי לאכילת כלב מותר להשהותו:

ראייה מחברייא בדף מ"ח ע"ב ואולי ניתן לאמר שגם הוא סובר שחמץ ושאור הם שני אסורים נפרדים. הרא"ש, סובר כתוסי מכיון שכותב ש"בענין אחר" חמץ לא הוי מותר וגם הוא מביא ראייה מחברייא בפרק ראשון שאינה מזכירה את חסיבה של "ראוי לחמע עיסות"¹⁶. יש לדון ביחס בין חמץ נוקשה, שאינו ראוי לאכילה, לחמץ שעליו מדובר בסוגייתנו המ"א סי' תמ"ב ס"ק א' מסביר שחמץ נוקשה הוא חמץ שמעולם לא היה ראוי לאכילת אדם, בניגוד לחמץ שבסוגייתנו שבתחילה היה ראוי לאכילה ולאחר זמן נעשה אינו ראוי לאכילה. החסבר הזה ברור יותר לדעות שגדר שם אוכל כולל אף דברים שאינם ראויים לאכילת אדם, שלפיהם דין חמץ נוקשה קל יותר מדין חמץ רגיל שאינו ראוי לאכילת אדם, מכיון שחמץ נוקשה אסור רק בלאו או רק מדרבנן. ואילו לדעות שסוברות שחמץ ושאור הם שני אסורים נפרדים החנדרה הזאת של חמץ נוקשה, היא קצת יותר קשה שחמץ שאינו ראוי לאכילת אדם, אסור מכיון שהוא בריח חדשה עם דינים המיוחדים לה¹⁷. יש אחרונים שמקשים על הרא"ה, חסובר שהחיתר של חמץ חבלוע בכלים נובע מכך שחמץ לא ראוי לאכילת אדם (חדושי ר' שמואל רוזובסקי לפרק שלישי דף ל', ועוד). שחרי חמץ שאינו ראוי לאכילת אדם אסור בהנאה. ולפי חסברנו ניתן לתרץ בפשטות את הרא"ה שהוא סובר כשיטה שחמץ ושאור הם שני אסורים נפרדים, וחמץ תבלוע בכלים אינו יכול לחמץ אחרים. לכן דינו כדין חמץ רגיל ולא כדין שאור וממילא כשהוא נפסל מאכילת אדם. הוא מותר וניתן לתביא ראיה לכך שזוהי שיטת הרא"ה המריטבי"א דף מ"ח ע"ב ב'. וע"ש בחערות במחזורת מוסד חרב קוק. 18. תוספתא ביצה פרק א' אות ג'. 19. חלי חמץ ומצה פ"א חלי ב'. 20. חלי חמץ ומצה פ"ד חלי י"א. 21. עיין במשנה ברורה סי' תמ"ב ס"ק כ"ב שכותב שתערובת חמץ שמותר לקיימה מותרת גם בהנאה. וע"פ שהמ"ב מדבר על תערובת חמץ אין סביר לחלק בין תערובת חמץ לחמץ רגיל. אולם, אכילה תחיה אסורה מכיון שהאכילה מוכיחה שחמץ אכן ראוי לאכילה. 22. חלי חמץ ומצה פ"ד חלי ח'. וע"ע שם חלי י"ב.

ד. הסבר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד לפי המגיד משנה.

ראשית נדון במקור של כל אחת מהשיטות ולאחר מכן בהסבר מחלוקתם. נראה כי המקור לשיטת הרמב"ם ולשיטת הראב"ד הוא הבריתא בפסחים (מ"ה ע"ב), וז"ל: "דתניא הפת שעפשה חייב לבער מפני שראוי לשחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות". הרמב"ם למד שהבריתא דנה בפת חמץ רגילה שעפשה והיא אסורה היות והיא ראויה לחמץ עיסות אחרות. כמו כן למד הרמב"ם שפירוש המלה "שעפשה" הוא, שאינה ראויה לאכילת אדם אך עדיין ראויה לאכילת כלב. ז"א שהרמב"ם הבין שהבריתא מסבירה מדוע שונה גדר "שם אוכל" בחמץ שנאסר אף "בלא ראוי לאכילת אדם", מגדר שם אוכל בשאר האיסורים שבתורה שנאסר רק כשהוא ראוי לאכילת אדם (וכך למדו רוב הראשונים בברייתא²³).

הראב"ד לעומת זאת למד שפירוש המלה "שעפשה" בבריתא הוא: "אינו ראוי לאכילת כלב"²⁴ והבריתא עוסקת בשאור בלבד, ומחדשת ששאר, בגלל כח החימוץ שבו, אסור אפילו באינו ראוי לאכילת כלב.

ז"א שלפי הבנת הראב"ד הבריתא יוצאת כבר מנקודת הנחה שגדרי "שם אוכל" בחמץ, שהם אף "בראוים לאכילת כלב", שונים משאר גדרי "שם אוכל" המוזכרים שהם "בראוים לאכילת אדם" בלבד. (את ההסבר בשינוי זה לפי הראב"ד נבאר בהמשך) אלא שהבריתא מוסיפה ששאר אסור אף כשאנו ראוי לאכילת כלב מפאת היותו מחמץ. וז"ל הראב"ד "ומה ששנו בתוספתא הפת שעפשה חייב לבער מפני שהוא ראוי לשחקה וכו', בפת שאור קאמר. דאי בחמץ לא היה צריך לזה הטעם".

המגיד משנה מבאר שההבדל בבאור הבריתא בין הרמב"ם לראב"ד, (אם מדובר על חמץ או שאור), נובע ממחלוקת במציאות. הרמב"ם סובר שחמץ ראוי לחמץ עיסות אחרות. ואילו הראב"ד סובר שחמץ אינו מסוגל במציאות לחמץ, ולכן הראב"ד מבאר שהבריתא עוסקת בשאור.

לאחר שבארנו את מקור כל שיטה ואת המחלוקת במציאות שביניהם שלפיה מבאר המ"מ מדוע למד כל אחד כפי שלמד בבריתא, מוסיף המ"מ ומבאר את סברת המחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד בענין שאור. שגם הרמב"ם וגם הראב"ד מניחים שישנם שני איסורים נפרדים: "חמץ" ו"שאור", והשאור מוגדר כשאור כל עוד הוא ראוי לחמץ עיסות אחרות. אלא שהרמב"ם חלוק עם הראב"ד במחלוקת נוספת במציאות, - האם שאור שאינו ראוי לאכילת כלב יכול לחמץ עיסות אחרות. הרמב"ם סובר שהוא אינו מחמץ, והראב"ד סובר ששאר כזה מחמץ.²⁵

23. עיין ברבינו דוד ובריטבי"א, ובאחרים על חסוגית שם בדף מ"ה ע"ב. 24. לכאורה יש לדייק מחברייתא בדף ט"ו ע"ב שפת שעפשה ואינה ראויה לאכילת כלב אינה צריכה בעור, כמו שתוס' בדף כ"א ע"ב ד"ח "חרכו" למדו. ובפשטות ניתן לבאר שחפת חתובה בברייתא היא פת חמץ ולא פת שאור, אבל הראב"ד למד שכשמוזכר בברייתא סתם "פת שעפשה" חכוונה לפת שאור שאע"פ שאינה ראויה לאכילת כלב עדיין חייבת ביעור ואילו מחברייתא בדף ט"ו משמע שאם חפת אינה ראויה לאכילת כלב היא אינה צריכה ביעור ועיין "ילחם משנה" על הרמב"ם חלי חמץ ומצה פ"א חלי' ב' שמביא שני תרוצים לקושיה חזו על הראב"ד אך הוא דוחח אותם. 25. וזוהי לשון הראב"ד - "ומה ששנו בתוספתא בפת שאור קאמר דאי בחמץ לא היה צריך לזה הטעם", בפשטות הראב"ד אומר שחטעם של "ראוי לשחקה ולחמץ עיסות אחרות" שייך גם בחמץ רגיל אלא שבחמץ רגיל יש טעם אחר לחייב ביעור. אולם רוב המפרשים לא חבנו כך בדברי הראב"ד, אלו חבנו שהראב"ד סובר שחפת שעפשה היא פת שאינה ראויה לאכילת כלב ובמצב כזה הראב"ד מתיר חמץ רגיל. לכן המפרשים סוברים שלדעת הראב"ד לא שייך חטעם של "ראוי לחמץ עיסות" בחמץ. ולכן הראב"ם גורס בראב"ד "לא שייך" במקום "לא צריך". ע"ע במגיד משנה ובכסף משנה במקום. חפמ"ג ב"אשל אברחם" תמ"ב ס"ק י"ד מביא דעה שהראב"ד סובר שחמץ יכול לחמץ עיסות אחרות אלא שחמוצו אינו קשה ולכן החמץ מותר אם הוא נפסל מאכילת כלב לפי

לאור שתי המחלוקות במציאות שמביא המ"מ בין הרמב"ם לראב"ד לגבי שאור וחמץ עולה, שלרמב"ם חמץ אסור מדין היותו "חמץ" כל עוד הוא ראוי לאכילת אדם. אך לאחר שנפסל מאכילת אדם הוא אסור, מדין יכולת החימוץ שבו, כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב. שאור אסור לפי הרמב"ם כל זמן שהוא ראוי לחמץ, ז"א, כל עוד הוא ראוי לאכילת כלב, כיון שלדעת הרמב"ם שאור שאינו ראוי לאכילת כלב אינו מחמץ כדלעיל. ממילא יוצא שאיסור ה"חמץ" ואיסור "השאור" שווים.

הראב"ד לעומת זה סבור, ששאור מחמץ גם כשאינו ראוי לאכילת כלב. ולכן הוא נאסר אף בכהאי גוונא. ואילו לגבי חמץ סובר הראב"ד שלמרות שלכאורה היה התמץ צריך להיות מותר כאשר הוא אינו ראוי לאכילת אדם, כיון שלדעת הראב"ד הרי חמץ אינו יכול לחמע מבחינת המציאות, אלא שמסיבה אחרת שנבארה להלן הוא אוסר חמץ כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב.

והנה הרמב"ם כשפסק את דברי רבא כתב, וז"ל: "ואם שרפו קודם שעה שישית הרי זה מותר להנות בפחמין שלו בתוך הפסח"²⁶ ודייקו המפרשים ברמב"ם מכך שכתב - "בפחמין שלו" שהוא מדבר דוקא כשהחמץ נשרף, עד שאינו ראוי יותר לאכילת כלב. ולכן אם נאמר כפרוש המ"מ ברמב"ם, שהרמב"ם הבין שישנם שני איסורים נפרדים: של שאור וחמץ, נצטרך בהכרח להסביר שהרמב"ם הבין כי חמץ שחרכו, כל עוד שלא נפסל מאכילת כלב, הוא ראוי לחמע עיסות אחרות ולכן הוא נאסר מדין שאור שהוא לא יהיה ראוי לאכילת כלב.

לעיל הקשינו על הרמב"ם שלכאורה ישנה סתירה בדבריו שמצד אחד הוא סובר שפת שעפשה מותרת רק כשנפסלה מאכילת הכלב, ואילו מצד שני הוא סובר שתערובת של חמץ מותרת לאחר שנפסלה מאכילת אדם. בחדושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם מובאת הצעה לבאר את הרמב"ם ע"פ המ"מ, אם נקדים ונניח שבמציאות תערובת של חמץ אין בכוחה לחמץ עיסות אחרות. ומכיון שאנו מבארים שיש לפי הרמב"ם שני גדרים נפרדים של שאור, וחמץ, אזי ברור, שחמץ רגיל שהתעפש שיש ביכולתו לחמץ. אסור כל עוד הוא ראוי לאכילת כלב ויכול לחמץ. אולם תערובת של חמץ שאסורה רק מדין חמץ וכלל לא מדין שאור (היות ואין בכוחה לחמץ) מותרת כשאינה ראויה לאכילת אדם כשאר איסורי אכילה ככל התורה כולה²⁷.

אמנם נראה שבחסבר המ"מ ישנן שתי תמיהות עיקריות, ראשית, תורף דברי המ"מ כלל לא מוזכרים ברמב"ם. שלפי הסברו ברמב"ם קיים אסור נפרד של "שאור", או של כל דבר אחר המחמץ, שצריך לבערו כשהוא ראוי לאכילת כלב, אזי היה על הרמב"ם להזכיר בפירוש את הכלל של "ראוי לחמע" בצורה זו או אחרת?

שנית, גם תמוה להעמיד את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בשתי מחלוקות במציאות. 1) האם חמץ מגיע לכלל "ראוי לחמע". 2) האם שאור שאינו ראוי לאכילת כלב מחמץ עיסות אחרות. אמנם את המחלוקת במציאות השניה האם שאור שאינו ראוי לאכילת כלב יכול לחמע, ניתן לישב בפשטות. שהיות והתורה אסרה "שאור" בנוסף על איסור החמץ ניתן לדון את גדר איסור "שאור" באחד משני האופנים הבאים, או כאיסור עצמאי זאת אומרת שכיון שביכולתו לחמץ עיסות אחרות, הוא אסור, וזה ללא התחשבות בסוג העיסה שהוא יוצר. או דילמא, הגדר של איסור "שאור" הוא רק כאשר השאור משמש כ"יוצר" לעיסת

זה מובן חלשון של "לא צריך לזח חטעס" בראב"ד. אולם רוב המפרשים אומרים שהראב"ד סובר שחמץ אינו מחמץ אחרים כדעת המ"מ. 26. הלי חמץ ומצח פרק ג' הלי י"א. 27. הגר"ח הלוי בחלי מאכלות אסורות פט"ו חלי א'. אמנם, אחרי שר' חיים מציע את תאפשרות תזאת לבאר את הסתירה ברמב"ם תוא דוחה אותה משום שהוא סובר שתערובת חמץ יכולה לחמץ עיסות אחרים. אולם בשו"ת תפלה למשה סימן ה' אות א' סובר שתערובת של חמץ מותרת אם אינה ראויה לאכילת אדם כיון שבמציאות תערובת של חמץ אינה מחמצת.

חמץ הראויה לאכילת אדם ולכן יש לבחון את השאור תמיד ביחס לעיסה שהוא יוצר.²⁸ לפי זה ניתן לומר שגם הרמב"ם וגם הראב"ד סוברים ששאור שא"ר לאכילת כלב מסוגל לחמץ עיסות אחרות, אולם העיסה שהוא יוצר תהיה עיסה שאינה ראויה לאכילת אדם. הרמב"ם למד כגישה השנייה שהגדר של איסור השאור הוא ביחס לעיסה שהוא יוצר. והיות ושאור כזה יוצר עיסה שאינה ראויה לאכילת אדם, אין הוא נחשב כשאור הראוי לחמע, כיון שמדין איסור "חמץ" עיסה שאינה ראויה לאכילת אדם מותרת. ואילו הראב"ד למד כגישה הראשונה שהגדר של איסור שאור הוא ביכולתו לחמץ עיסות אחרות ללא התחשבות בסוג העיסה שהוא יוצר.

ה. הגדרת שאור לפי התוספתא.

התוספתא בביצה²⁹ מתעסקת בהגדרת חמץ ושאור. וז"ל: "שאור - המחמץ את אחרים. חמץ - שנתחמץ מידי אחרים. מאימתי קרוי שאור משיפסל מלאכול לכלב". בפשטות משמע שהתוספתא מבארת ששאור נחשב כשאור רק לאחר שהוא אינו ראוי לאכילת כלב וזו ראייה לשיטת הראב"ד ששאור שא"ר לאכילת כלב חייב בביעור. וקשה על שיטת הרמב"ם שחולק וסובר ששאור שאינו ראוי לאכילת כלב מותר בהנאה³⁰, ועמדו על קושיה זו כמה אחרונים.

בעל "המשנה ברורה"³¹ מתרץ שלשיטת הרמב"ם יש לחלק בין שני מצבים שונים שבגללם נפסל השאור מאכילת כלב. בין מצב שבו הפסול נובע מגורם חיצוני, כגון שאור שנתעפש עד כדי כך שאינו ראוי לאכילת כלב, שאז לדעת הרמב"ם אין השאור נחשב כלל לאוכל והוא מותר. ובין מצב שהסיבה ששאור אינו ראוי לאכילת כלב נובעת מחמת חוזק החימוץ של השאור. ומכיון ששאור עצמו לא התקלקל אלא שהוא אינו ראוי לאכילת כלב בגלל חימוצו הוא לא יוצא בשל כך מגדר אוכל ומתחייב בביעור גם כשאינו ראוי לאכילת כלב. המ"ב משווה את זה לדבר חריף שמחמת חריפותו אינו ראוי לאכילת כלב. שהרי ודאי יחשב כאוכל ואין החריפות גורמת לפסול את גוף הדבר, היות ובסופו של דבר דבר חריף כזה שמתערב בתערובת מתאימה נעשה ראוי לאכילה, ולכך הוא נועד. אם כן הוא הדין בשאור שאינו ראוי לאכילת כלב מחמת חמוצו. היות ובסופו של דבר הוא מחמץ עיסה הוא נחשב כ"אוכל".

ז"א שישנו מצב שתפקידו של דבר יוצר לו "חלות שם" "אוכל" גם אם הדבר עצמו עדיין אינו ראוי לאכילה. והנה לעיל בארנו לפי המ"מ את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד לגבי שאור שאינו ראוי לאכילת כלב. (שלאב"ד עדיין ראוי לחמץ ולרמב"ם אינו ראוי לחמץ) שאליבא דכו"ע שאור שאינו ראוי לאכילת כלב מחמץ עיסות אחרות, והמחלוקת ביניהם היא, האם מסתכלים על השאור באופן עצמאי, ז"א, על יכולת השאור לחמץ או על העיסה שאותה הוא יוצר.

שיטת הרמב"ם כאמור לעיל היא שמסתכלים על השאור ביחס לעיסה אותה הוא יוצר.

28. מהגמ' בביצה ז' ע"ב נראה שמסתכלים בעיקר על יכולת החימוץ של השאור ולא דוקא על העיסה ששאור יוצר. וז"ל הגמ': "חמץ שאין חמוצו קשה בכזית, שאור שחמוצו קשה לא כל שכוין" כלומר, נראה שכח החימוץ של השאור יותר חשוב מהחמץ עצמו שנאכל. אולם מפשט הכתובים בתורה משמע החיפץ: "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, כי כל אוכל מחמצת ונכרתה חנפש החימא מעדת ישראל בנר ובאזרת הארץ". חכתוב מדגיש ששאור לא ימצא כדי שלא יאכל חמץ, כלומר, איסור אכילת חמץ הוא חסיבה לאיסור השאור מכיון ששאור הוא רק דבר שיוצר עיסה שאסורה באכילה. וכך אפשר לחסביר את נישת הרמב"ם. 29. מסי ביצה פרק א' אות ג'. 30. הרא"ם (ביאור הרא"ם לסמ"ג, לא תעשה ע"ז"ע"ח) מביא חסבר שמבאר שקטע בתוספתא שדן בהגדרת השאור הוא רק אליבא דבית שמאי, ולכן התוספתא אינה ראייה לשיטת הראב"ד ועיין שם בדעת הרא"ם שדוחה שיטה זו (מכיון שלא משמע כלל מחתוספתא שקטע זה נאמר רק אליבא דב"ש) 31. באור הלכה תמ"ב סע' ט' ד"ה חמץ שנתעפש ועיין "אור שמח", חל' חמץ ומצה פרק א' חל' ב' שמתרץ תרוץ דומה.

א"כ הדברים עולים יפה עם הסבר ה"משנה ברורה". בשאור היות וכל יעודו הוא לחמץ עיסות אחרות לכן את הגדרתו כאוכל נקבע לפי העיסה אותה הוא יוצר אפילו אם הוא עצמו אינו ראוי לאכילת כלב.

ו. הסבר חדש במחלוקת הרמב"ם והראב"ד.

עד עכשיו הנחנו לפי הרב המגיד שהרמב"ם למד שאיסור "חמץ" ואיסור "שאור" הם שני איסורים נפרדים. אולם נראה, לאור כל האמור לעיל, שניתן לבאר את שיטת הרמב"ם בדרך שונה. שהרמב"ם למד כשיטת התוס', שהתורה הרחיבה את גדרי "שם האוכל" באיסורי חמץ, מכח איסור "שאור", מעבר לגדרי "שם אוכל" שבכל התורה כולה. ז"א שאף שכשחמץ אינו ראוי לאכילת אדם כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב עדיין יש עליו "שם אוכל". ולפי זה אין חבדל בין חמץ רגיל או שאור, ולעולם, אם החמץ ראוי לאכילת כלב הוא עדיין חייב ביעור.

לפי הסבר זה ניתן לבאר בפשטות את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בלי להזדקק למחלוקת במציאות בנייהם. הראב"ד, הבין שיש שני איסורים נפרדים של שאור וחמץ בעוד שהרמב"ם הבין שדין שאור (הסברה של "ראוי לחמע") מרחיב את הגדר של איסור החמץ. ולכן ניתן להניח שלכוי"ע חמץ רגיל כלל לא יכול לחמץ עיסות אחרות, אלא שלדעת הרמב"ם, היות והרחבנו את גדרי "שם אוכל" באיסורי חמץ, גם חמץ שאינו ראוי לחמע יהיה אסור אפילו בשאינו ראוי לאכילת אדם. ואילו הראב"ד לעומת זאת סובר שיש לנו שני דינים נפרדים (דין "חמץ", שנאסר אף בראוי לאכילת כלב וזאת מסיבה שתבואר להלן, ודין "שאור" המחמץ עיסות אחרות שנאסר אף כשאינו ראוי לאכילת כלב), וחמץ, היות ובמציאות הוא אינו מחמץ, הוא לא נכלל בדין שאור שנאסר אף כשאינו ראוי לאכילת כלב.

כמו כן ניתן לבאר ששאור שא"ר לאכילת כלב לכוי"ע הוא מחמץ עיסות אחרות. הראב"ד שסובר שיש שני איסורים נפרדים, סובר שהתורה חייבה שאור נגדרי חמץ מכיון שהוא ראוי לחמץ עיסות אחרות למרות שהוא כלל לא נכנס לגדר של אוכל (שהרי לדעת הראב"ד שאור אינו ראוי לאכילת כלב). אולם הרמב"ם שכל גישתו בהרחבת הגדר מבוססת על כך שהתורה באיסורי אכילה אוסרת דוקא דברים המוגדרים כאוכל, הרי גם השאור מעבר לחיותו "מחמץ" צריך להיות מוגדר כאוכל. לכן שאור שאינו ראוי לאכילת כלב, כלל לא נכנס לקטגוריה של "אוכל" ולכן יהיה מותר בהנאה למרות שבמציאות הוא עדיין מחמץ עיסות אחרות.

לפי הסבר זה גם לא נצטרך להעמיד ברמב"ם שחמץ חרוך אסור בהנאה עד שיעשה פחמין, היות והוא יכול לחמץ עיסות אחרות, כמו שביארנו לפי המ"מ. אלא חמץ חרוך כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב גם אם הוא אינו מחמץ עיסות אחרות נכלל בגדרי "שם אוכל" שהתחדשו באיסורי חמץ. ולכן נאסר.

את הקושי בדברי הרמב"ם, שמחלק בין חמץ רגיל שכל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב הוא אסור, לבין תערובת חמץ שאסורה רק כשהיא ראויה לאכילת אדם, נצטרך לישב באופן אחר: שכל הרחבת גדר "שם האוכל" של חמץ עד - ללא ראוי לאכילת כלב נאמרה דוקא לגבי איסורי חמץ שיש בהם כרת, אולם בתערובת חמץ שאין בה אלא איסור לאו, האיסור שלה יחשב כסוג איסור שונה שבו גדרי "שם אוכל" הם כבכל התורה כולה "ראוי לאכילת אדם" כדין "נבלה הראויה לגר"³²

א"כ ראינו שתי גישות בהבנת מחלוקת הרמב"ם והראב"ד המ"מ הסובר שהן הרמב"ם והן הראב"ד סוברים כשיטת רש"י שחמץ ושאור הם שני איסורים נפרדים ומחלוקתם נובעת

32. הגר"ח הלוי בחלי מאכלות אסורות פרק ט"ו חל' א', מישב את חקושי בדברי הרמב"ם באופן אחר לאחר שהוא דוחה את אופן ישוב חקושי לפי הסבר חמ"מ (עיין הערה 27) וע"ש.

משתי מחלוקות במציאות וההסבר שהצענו, שהרמב"ם סובר כשיטת תוס' שמץ ושאר נכללים באיסור אחד כשהשאר מרחיב את גדר "שם אוכל" באיסור חמץ ואילו הרמב"ד סובר כשיטת רש"י.

ז. השמוש בכלל "נבלה שאינה ראויה לגר" בדעת הרמב"ד.

אמנם עדיין יש לדון בדעת הרמב"ד, שסובר שלמרות ששאר וחמץ הם שני איסורים נפרדים, חמץ שאינו ראוי לחמץ עיסות אחרות אסור אפילו שאינו ראוי לאכילת אדם. מדוע שונה איסור אכילת חמץ משאר איסורי אכילה שבתורה שבהם אנו פוסקים לפי הכלל של נבלה שאינה ראויה לגר, והרי בחמץ לא שייכת הסברה של ראוי לחמץ? כדי לבאר את שיטת הרמב"ד יש להקדים ולומר שבדברי הרמב"ד ישנן שתי גרסאות שונות בהגדרת "שם אוכל" באיסור ב"י וב"י, עד עכשיו הנחנו בפשטות שלדעת הרמב"ד אין הבדל בהגדרת שם אוכל המתייחסת לאיסור אכילה והנאה, לבין הגדרת שם אוכל המתייחסת לאיסור ב"י וב"י. הדברים מדויקים לפי גירסת הרמב"ד שבידנו - "דוקא לשיעוריהן (שווים איסורי חמץ ושאר) אבל לענין ביעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם" אולם לכסי"מ היתה גירסה שונה בדברי הרמב"ד וזה לשונה: "דוקא לשיעוריהן ולאכילה, אבל לענין ביעור יש הפרש ביניהם". ז"א שלפי גירסת הכסי"מ משמע שלענין אכילה מודה הרמב"ד שגדר אוכל אפילו בשאר הוא "כשאינו ראוי לאכילת כלב" כשיטת הרמב"ם, וכל המחלוקת ביניהם היא בהגדרת שם אוכל באיסור ב"י וב"י.³⁴

נראה כי ישוב דברי הרמב"ד מהקושי במה שונה איסור חמץ משאר איסורי האכילה שבתורה תלויים בהסברו למשנה בטהרות הדנה בקבלת טומאת אוכלים ואומרת: "כלל אמרו בטהרות כל המיוחד לאוכל אדם - טמא, עד שיפסל מאוכל הכלב".³⁵ ונחלקו הרמב"ם והרמב"ד בפרוש דברי המשנה. הרמב"ם מסביר, שהאוכל מקבל טומאת אוכלים דוקא בזמן שהאוכל ראוי לאכילת אדם, ואין הטומאה פוקעת מהאוכל עד שיפסל מאכילת כלב, משמע שהמילים "עד שיפסל מאכילת הכלב" מבארים מתי פוקעת הטומאה מהאוכל.

הרמב"ד לעומת זאת למד שהמשנה סוברת שמאכל מקבל טומאה כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב, וכשהוא אינו ראוי לאכילת כלב אז הטומאה פוקעת ומסביר שם בעל "המשנה אחרונה", שיש הבדל בין "שם אוכל" לענין איסורי אכילה לבין "שם אוכל" לענין קבלת טומאה. שבאיסורי אכילה קי"ל ש"נבלה שא"ר לגר אינה נבלה" זאת אומרת שברגע שהמאכל א"ר לאכילת אדם שוב אין לו שם אוכל. אולם בטומאת אוכלין אזלינן, בהגדרת "שם אוכל", בתר אכילת כלב. והסיבה לכך היא שבגדר איסורי אכילה לא מספיק "שם אוכל" לפי זה נראה שלדעת הרמב"ד יש הבדל מהותי בין האסורים הקשורים לגדרי "אכילה" לבין האסורים הקשורים לגדרי שם "אוכל" כהגדרת חפץ. החלוקה הזו עולה יפה לפי גירסת הרמב"ד שמופיעה בכסי"מ וזה לשונה: "דוקא לשיעוריהן ולאכילה (שאר וחמץ חד הוא) אבל לענין בעור יש הבדל ביניהם שחמץ שנפסל מאכילת כלב אינו זקוק לביעור

33. נקודת המחלוקת בין שתי הגרסאות בשיטת הרמב"ד היא ביחס בין ב"י וב"י לאיסור אכילה. לפי הגרסה לפנינו, אסור אכילה בב"י וב"י דומים בגדריהם ולכן ניתן לאמר בפשטות שאיסור ב"י וב"י בא כ"סייג" מחתורה לאיסור אכילה שהוא אסור חמור יותר. אבל אם גורסים כגירסת הכסי"מ שלפניו יש הבדל בגדרים בין איסור אכילה לאיסור ב"י וב"י ולכן ניתן לבאר שאיסור ב"י וב"י הוא אסור עצמאי ולא קשור כלל לאיסור אכילה. משמע לפי הגרסה הזאת שיש מקרים שעוברים בשאר על איסור בב"י וב"י אפילו כשלא שייך בו כלל איסור אכילה כגון אם חשאר לא ראוי לאכילת כלב. 34. אמנם גירסת הרמב"ד המובאת בכסי"מ קשה לפי מה שכתוב ברמב"ד על חרי"ף (דף ח: אות א). שם מוכיח הרמב"ד שחמץ שראוי לאכילת כלב אסור באכילה ונחנאה מחברייתא בפסחים ט"ו ע"ב שפת שעפשח טעונה שרפה כל זמן שחיא ראויה לאכילת כלב. כלומר, הרמב"ד מניח שאם הפת אסורה משום ב"י וב"י אז היא גם אסורה באכילה, בדיוק חפץ מגרסת הרמב"ד בכסי"מ. 35. מסי' טהרות פ"ח משנה ו'.

והשאר אף אם הוא נפסל חייב ביעור מכיון שראוי לשחקו ולחמץ בו עיסות אחרות". לפי הגירסה הזאת השאלה על הראב"ד מנבלה לגר אינה מתחילה כיון שלדעת הראב"ד לענין אכילה כל עוד שהחמץ אינו ראוי לאכילת אדם הוא מותר בהנאה ודינו כשאר האיסורים שבתורה. אלא שיש לבאר את החלוק בין ב"י וב"י ובין איסור אכילה. וניתן לבאר לפי ההסבר של בעל "המשנה אחרונים". ב"י וב"י, האיסור קשור לחפץ ולא דוקא לפעולת האכילה, והוא תלוי בגדר "שם אוכל" ולא בגדר "שם אכילה" וכמו שראינו במסי' טהרות, בגדר "שם אוכל" הולכים לחומרא, שהחמץ נאסר כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב ואילו לגבי איסור אכילה שתלוי בגדר "שם אכילה" סובר הראב"ד, לפי גירסת הכס"מ, שהולכים כשאר האיסורים שבתורה לפי הכלל של "נבלה הראויה לגר" שכל חמץ שאינו ראוי לאכילת אדם מותר בהנאה. יוצא לפי זה שלדעת הראב"ד לפי גירסת הכס"מ מותר ליהנות בחמץ ושאר בפסח כשאינו ראוי לאכילת אדם ע"מ לבערו, לדוגמא להסיקו תחת תבשילו.

לפי הגירסת הראב"ד שלפנינו הגורסת "דוקא לשעוריהן אבל לענין בעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם", אין חבדל בין איסור ב"י וב"י לאיסור אכילה ונשאת הקושיה מדוע שונה איסור חמץ משאר איסורי אכילה הנלמדים מהכלל של נבלה לגר? וניתן לתרץ זאת על פי הסבר של בעל "המשנה אחרונה" שאיסור ב"י וב"י חל על כל מה שמוגדר כ"אוכל" ולא רק על דברים חקשורים ל"אכילה". ואילו האיסור של אכילה חל בעיקר על חמץ ושאר בפסח ולא יתכן שאיסור אכילה יחיה קל יותר מאיסור ב"י וב"י שהוא מעין סייג לאכילה ולכן איסור אכילת חמץ שונה משאר איסורי אכילה שבתורה כונת חדרים לפי פרוש זה היא שאיסור של ב"י וב"י מגדיר.

ח. סיכום:

אם ננסה לסכם את הגישות השונות בראשונים בדבר גדרי האוכל המינימליים הדרושים כדי לעבור על איסורי חמץ, נראה, שיש לבחון את הדברים לאור הגדר הרגיל הקיים בכל שאר איסורי אכילה שבתורה - "נבלה שאינה ראויה לגר", ולנסות ולבאר מדוע באיסורי חמץ גם חמץ שא"ר לאכילת אדם אסור, כל עוד הוא ראוי לאכילת כלב. הגישה העקרית בראשונים היא, שדברי הברייתא - "מפני שראוי לשחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות"⁹ - הם ההסבר לשאלה הנ"ל.

יש להדגיש כי וודאי שהסבר הברייתא מבוסס דוקא על האיסור הנוסף (מלבד איסור החמץ עצמו), שהוא איסור הדבר המחמץ - "השאור".

במאמר ניסינו לבאר שישנן שתי שיטות בהבנת הברייתא.

שיטת רש"י והרבנו דוד: שהבינו שהטעם של "ראוי לחמץ" מתייחס לאפשרות שתחמץ שא"ר לאכילת אדם יהפוך ל"שאור". וזאת משום שהם הבינו שאיסור "שאור" ואיסור "חמץ" מהווים שני איסורים נפרדים לגמרי, כאשר, איסור "חמץ" הוא ככלל איסורי אכילה אחרים. שבתורה ולכן כל חמץ שא"ר לאכילת אדם יהיה מותר מצד איסור החמץ, ובאיסור "שאור" התורה כללה כל דבר המחמץ אפי' דבר שאינו ראוי לאכילת אדם.

שיטת התוס': שהתורה הכלילה בשאר כל דבר המחמץ אפילו דבר שאינו ראוי לאכילת אדם, וכמו כן סובר תוס' שהמושג "אוכל" (שעליו נאמרו איסורי האכילה של שאור וחמץ) באיסורי חמץ ושאר הורחב מעבר למושג הרגיל שבכל התורה כולה, וכל הראוי לאכילת כלב נחשב כאוכל לענין אסורים אלו, (ואין זה תלוי כלל ביכולתו לחמץ).

לעומת גישות אלו למד הראב"ד את הברייתא בצורה שונה. לדעת הראב"ד הברייתא באה לנתק את המושג "שאור" מכל שאר גדרי אוכל ולאוסרו תמיד מפאת יכולתו לחמץ. ואילו החסבר לדעת הראב"ד לשינוי בגדרי האוכל בין איסור "חמץ" לבין שאר איסורי אכילה

בכל התורה נובע מפאת ההבחנה בין "שם אוכלי" שכוונתו לגדר "שם אכילה" שזהו "שם אוכלי" בכל שאר אסורי האכילה שבתורה, לבין ההגדרה המהותית של "שם אוכלי". בדעת הרמב"ם הבאנו שתי גישות: 1. דעת המ"מ שמבאר את הרמב"ם לפי שיטתם של רש"י וה"רבנו דוד". 2. שהרמב"ם למד כשיטת תוס' שסברת "ראוי לחמע" באה להרחיב את גדרי "שם אוכלי" באסורי חמץ.
